

Stora Åby kyrkogård
Folkungabygdens pastorat

Vård- och underhållsplan

2021

Stora Åby kyrkogård
Folkungabygdens pastorat

Vård- och underhållsplan

Omslagsbild: Vy över kyrkan och kyrkogården från sydväst.

Fotografier i rapporten: © Landskapsgruppen Öresund AB där inget annat anges.

Datum: 2021-12-21

Beställare: Folkungabygdens pastorat, Axel Träffs gata 4, 595 41 Mjölby

Kontaktperson hos beställare: Karin Mårtensson, kulturarvssamordnare

Uppdragsansvarig: Andrea Jackelén, landskapsingenjör, Landskapsgruppen Öresund AB

Medverkande: Anna Osvaldsson, landskapsingenjör, Landskapsgruppen Öresund AB

Landskapsgruppen Öresund AB
Kyrkogatan 19, 222 22 Lund
046-19 05 60
www.landskapsgruppen.se

Innehåll

1 Inledning	4
1.1 Syfte och målsättning	4
1.2 Avgränsning	4
1.3 Planens upprättande och förnyelse	4
2 Administrativa uppgifter	5
2.1 Ägoförhållanden m.m.	5
2.2 Gravskick och pågående gravrätter	5
2.3 Skyddsstatus	5
3 Historisk bakgrund och utveckling	7
3.1 Från medeltiden fram till 1800-talets slut	7
3.2 Från 1900-talet och framåt	8
3.3 Kronologisk förteckning över händelser i kyrkogårdens historia	10
4 Beskrivning av kyrkogården	11
4.1 Karta över kyrkogården	11
4.2 Omgivning och sammanhang	12
4.2.1 Karaktärsområden	13
4.3 Omgärdning och ingångar	14
4.4 Gångsystem	15
4.5 Vegetation	16
4.6 Gravanordningar	17
4.7 Minneslund och askgravplats	17
4.8 Gravkapell	18
5 Kulturhistorisk värdeanalys	19
5.1 Övergripande kulturhistoriska värden	19
5.2 Kyrkogårdens kulturhistoriska värden	19
6 Teknisk beskrivning – åtgärder och underhåll	20
6.1 Omgärdning	20
6.2 Ingångar	21
6.3 Bygga delar	22
6.4 Markbeläggningar	23
6.5 Vegetation	24
6.6 Gravanordningar	25
6.7 Utrustning och konstnärlig utsmyckning	26
6.8 VA- och EL-system	26
6.9 Tillgänglighet	27
7 Referenser	28

Bilagor

1. Historiska kartor och bilder, Landskapsgruppen Öresund AB, 2021
2. Ödeshögs område, åtgärdslista för vård och underhåll, Landskapsgruppen Öresund AB

1 Inledning

Denna vård- och underhållsplan är gjord på uppdrag av Folkungabygdens pastorat. Arbetet har utförts i dialog med representanter från pastoratet. Inventeringsarbetet har utförts i augusti 2021. Dokumentationen grundar sig på platsbesök, arkiv- och litteraturstudier och intervjuer samt tidigare utförd dokumentation (*Vård- och underhållsplan 2009*, *Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering 2006* och *Bogårdsmurar i Linköpingsstift 2004*).

1.1 Syfte och målsättning

Syftet med planen är:

- Att tydliggöra kyrkogårdens kulturhistoriska värden.
- Att ge långsiktighet och helhetssyn i förvaltningens skötsel och vård av kyrkogården.
- Att vara ett verktyg i förvaltningsarbetet med riktlinjer och prioriteringar för värden och underhållet av kyrkogården och dess betydelse som bärare av ett kulturarv.

1.2 Avgränsning

Vård- och underhållsplanen omfattar Stora Åby kyrkogård, Folkungabygdens pastorat, Ödeshögs kommun. Arbetet begränsas till området innanför kyrkogårdens omgärdning.

I denna vård- och underhållsplan har delarna *Förteckning över kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar*, *Trädvårdsplan* och *Kyrkogårdens naturvärden* inte ingått. Dessa delar utför pastoratet separat.

1.3 Planens upprättande och förnyelse

Begravningsplatser som är skyddade enligt Kulturmiljölagens kapitel 4, ska ha en vård- och underhållsplan. Det är ägaren till begravningsplatsen som ska se till att planen upprättas. Vård- och underhållsplanen ska antas av församlingens beslutande organ. Länsstyrelsen ska innan dess ges möjlighet att yttra sig över planen. Det förutsätts att församlingen fortlöpande håller vård- och underhållsplanen aktuell. Nya uppgifter av betydelse, ändringar och tillägg ska fogas till planen. Planen ska uppdateras regelbundet, minst vart tionde år. Se vidare i Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2).

I arbetet med uppdateringen av vård- och underhållsplanen bör följande moment ingå:

- Uppdatering av nulägesbeskrivningen.
- Kyrkogårdens historik uppdateras med förändringar som skett de senaste tio åren samt eventuella nytillkomna uppgifter.
- Förnyad genomgång av kyrkogårdens olika objekt samt uppdatering av förteckningen över underhåll och åtgärder.
- Inarbete en plan för bevarande och utveckling av kyrkogården.
- Uppföljande genomgång av kyrkogårdens gravplatser och uppdatering av den kulturhistoriska gravvårdsinventeringen.
- Förnyad genomgång av kyrkogårdens naturvärden med tillhörande rekommendationer för vård och skötsel.

Uppföljande konditionsbedömningar av kyrkogårdens alla delar måste ske betydligt tätare än vart tionde år.

2 Administrativa uppgifter

2.1 Ägoförhållanden m.m.

Kyrkogårdens namn: Stora Åby kyrkogård

Fastighetsbeteckning: Åby 27:1

Besöksadress: Stora Åby kyrka 1, 599 94 Ödeshög

Kommun: Ödeshög

Län: Östergötlands län

Landskap: Östergötland

Huvudman för begravningsverksamheten: Folkungabygdens pastorat

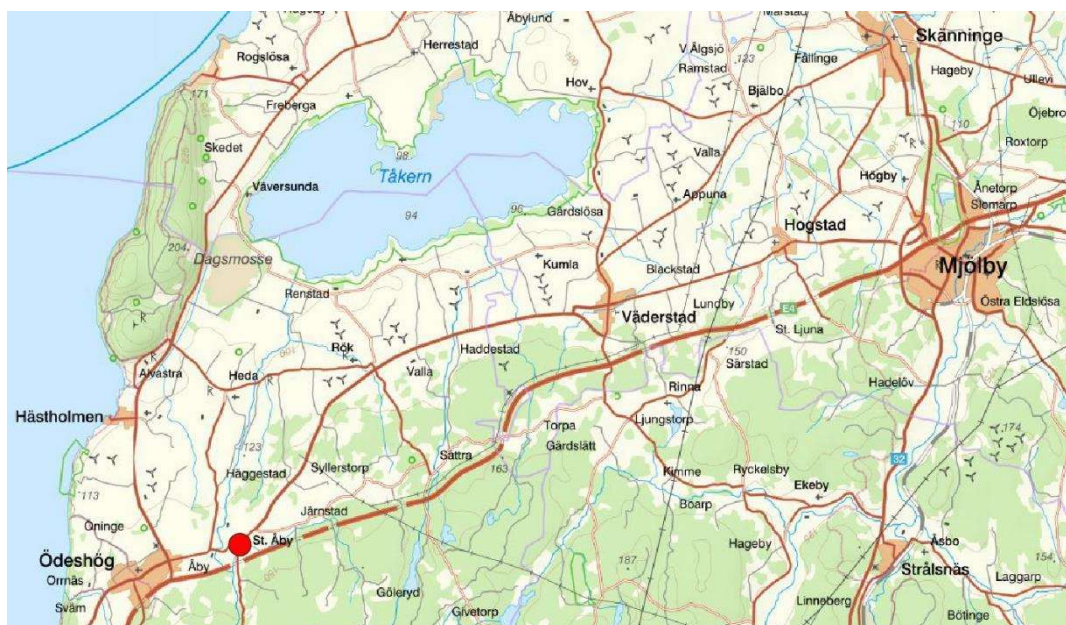
Markägare: Folkungabygdens pastorat

Förvaltare: Folkungabygdens pastorat

Förvaltares adress: Axel Träffs gata 4, Mjölby

Kyrkogårdens totala storlek: 12 000 m²

Växtzon: II-III

Översikt, läget för Stora Åby kyrkogård framgår av röd cirkel (Kartunderlag: Lantmäteriet)

2.2 Gravskick och pågående gravrätter

På kyrkogården finns kist- och urnplatser, en askgravplats samt en minneslund. Sammanlagt finns 313 pågående gravrätter (januari 2021). Beläggningen på kyrkogården är låg med gott om plats under den kommande tioårsperioden. Inget ytterligare gravskick planeras.

2.3 Skyddsstatus

Kulturmiljölagen (1988:950)

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

Kyrkogården är skyddad enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar, medvetet gestaltad vegetation och gravanordningar som tillfallit upplåtaren.

Väsentliga ändringar kräver tillstånd från länsstyrelsen. Vid osäkerhet beträffande tillståndskrav kontaktas länsstyrelsen.

Miljöbalk (1998:808)3 kap. Grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden:Riksintressen för kulturmiljövård

Kyrkogården ligger inom Omberg-Tåkernområdet [E1-7] som pekats ut som område av riksintresse för kulturmiljövården i Östergötlands län, enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.

7 kap. Skydd av områden:Biotopskyddsområde

Kyrkogårdens omgärdande murar samt kyrkogårdens trädader som uppfyller Naturvårdsverkets definition av allé, skyddas av det generella biotopskyddet enligt 7 kap. 11 § miljöbalken. För åtgärder som påverkar biotoperna måste dispens sökas hos länsstyrelsen.

Utsikt mot norr och den sydligaste delen av det område av riksintresse för kulturmiljövården som omfattar "Slättbygden sydost om Tåkern".

Definitionen av allé är lövträd planterade i en enkel eller dubbel rad som består av minst fem träd. Träden ska till övervägande del utgöras av vuxna träd, dvs vara minst 20 cm i diameter i brösthöjd eller ha uppnått en ålder av 30 år (det som uppnås först).

Begravningslag (1990:1144)

Begravningslagen reglerar bestämmelser som har betydelse för gravplatsernas utformning. Enligt 7 kap. 26 § begravningslagen har gravrättsinnehavaren rätt att bestämma gravanordningens utseende och beskaffenhet. Begravningslagen berör även kulturhistoriskt värdefulla gravanordningar.

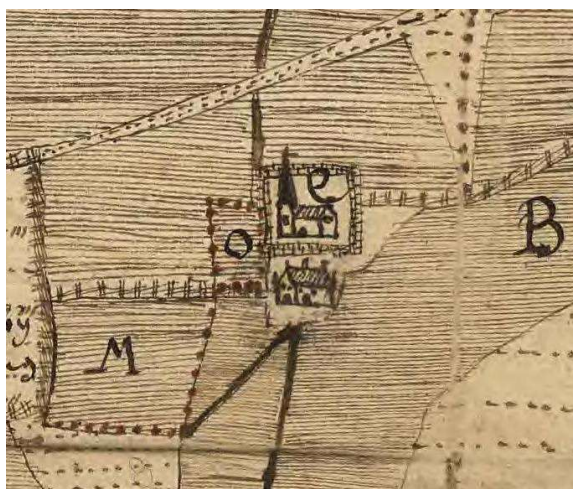
Plan- och bygglag (2010:900)

Ärenden som faller utanför den statliga tillsynen genom Kulturmiljölagen regleras via Plan- och bygglagen. Enligt 6 kap. i Plan- och byggförordning (2011:338) krävs bygglov för att uppföra byggnader inom begravningsplatsen eller göra tillbyggnader. Det krävs också bygglov för att anordna en ny begravningsplats eller i väsentlig grad ändra den befintliga.

3 Historisk bakgrund och utveckling

3.1 Från medeltiden fram till 1800-talets slut

Stora Åby socken är medeltida och en kyrka uppfördes på platsen någon gång under 1100- eller 1200-talet. Den medeltida kyrkan omdanades i omgångar och brändes av danskarna 1566. Då en karta upprättades 1639 i samband med ägomätning syntes kyrkogården som en muromgärdad kvadrat omge den schematiskt tecknade kyrkobyggnaden. När kyrkan avbildades 1669 av tecknaren och fornforskaren Elias Brenner bestod den av ett rektangulärt långhus med torn i väster. Byggnaden hade ett kraftigt torn och var uppförd i sten. När kyrkan i mitten av 1700-talet blev för liten för församlingen uppfördes ett nytt och större långhus samt kor och sakristia, delvis på de gamla murarna och i anslutning till det medeltida tornet. Biskop Rhyzelius gjorde ritningarna och byggnaden uppfördes av byggmästare Petter Frimodig, som även gav kyrktornet ett nytt utseende. Den nya kyrkan invigdes 1757. Under sakristian inrättades ett gravkor åt kyrkoherden Fredrik Bagge som var donator och den drivande kraften bakom kyrkbygget.

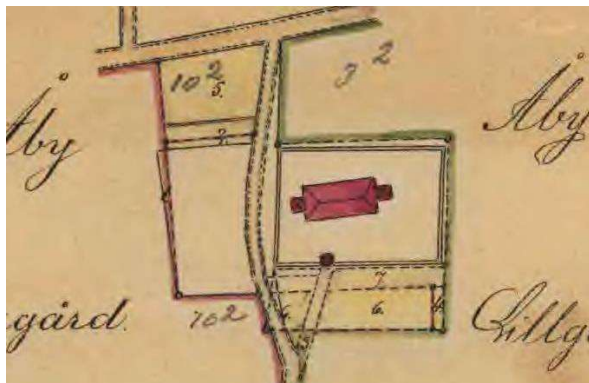
1639. Ägomätning. (Lantmäteriets historiska kartor)

1862. Utsnitt från en målning av Carl Ewald Lönngren. På målningen syns kyrkogårdsentréer i form av stigluckor mot väster och mot söder. Ingen information finns om den byggnad som syns i kyrkogårdens sydöstra del. Mittemot kyrkan syns den gamla skolbyggnaden. (Målning utförd i blandteknik, foto från auktionskatalog 2012.)

En skola uppfördes väster om kyrkan omkring 1860, och 1867 avstyckades en tomt norr om kyrkogården för skolträdgård och en slöjdskola. Såväl skolbyggnaden i väster som slöjdskolebyggnaden i norr finns kvar, men de är numera bostadshus. På målningen ovan från 1862 är kyrkogården omgärdad av en mur och entréerna försedda med stigluckor.

1875 gjordes en utvidgning av kyrkogården söderut och den södra entrén med anslutande väg från söder togs bort. Stigluckan i söder kan ha tagits bort i samband med utvidgningen, men den västra stigluckan kan ha funnits kvar till tidigt 1900-tal. Den västra stigluckan syns på fotot från sent 1800-tal, se nedan.

1875. Ågoutbyte. Kyrkogården utvidgades mot söder. (Lantmäteriets historiska kartor)

3.2 Från 1900-talet och framåt

Ännu en utvidgning mot söder gjordes i början av 1930-talet då muren mot söder revs och delvis återuppbyggdes längs den nya delens sida mot landsvägen i väster. Ett gravkapell ritat av arkitekt Erik Hahr uppfördes på den nya delen och invigdes 1932. Året dessförinnan, 1931, uppfördes den nya skolbyggnaden, sydväst om kyrkan.

Trappan upp till kyrkans västra entréområde tillkom 1962, med murar och blockstegstrappor av granit. Kyrkogården utvidgades på nytt 1971, denna gång med 2400 m² åt öster. Vid denna utvidgning uppfördes även en ekonomibyggnad i trä samt en mindre parkering i det nya områdets södra del.

Fotografi från sent 1800-tal, taget från nordväst, där stigluckan mot väster fortfarande är kvar. (www.hembygdsbok.odeshog.se)

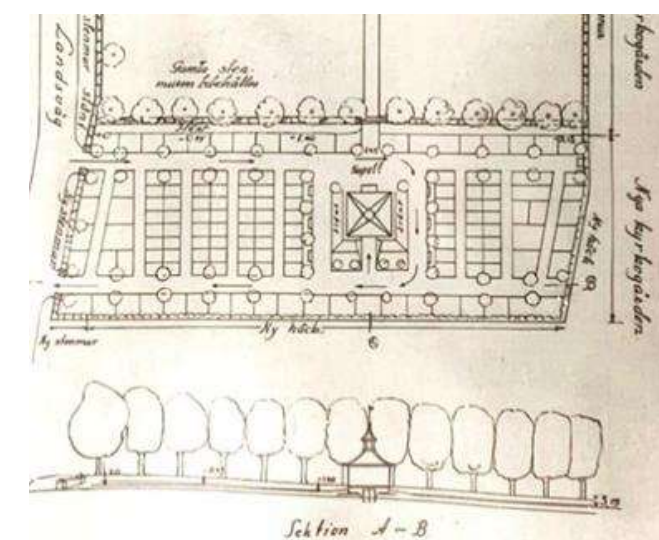
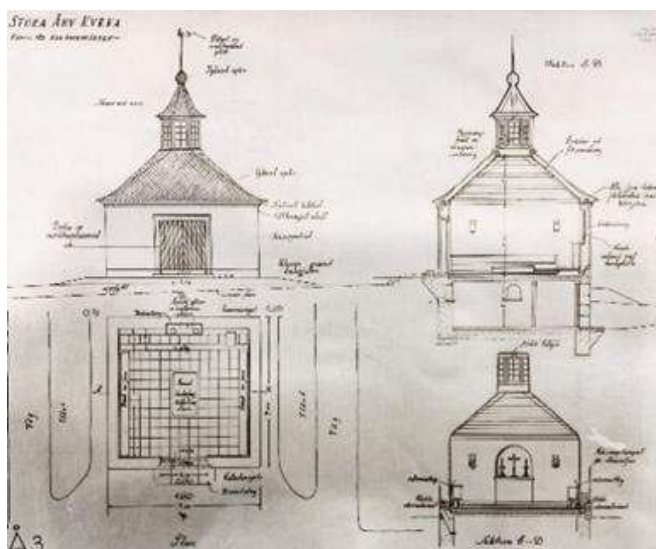
Fotografi från tidigt 1900-tal, taget från söder innan utvidgningen söderut i början av 1930-talet. (www.hembygdsbok.odeshog.se)

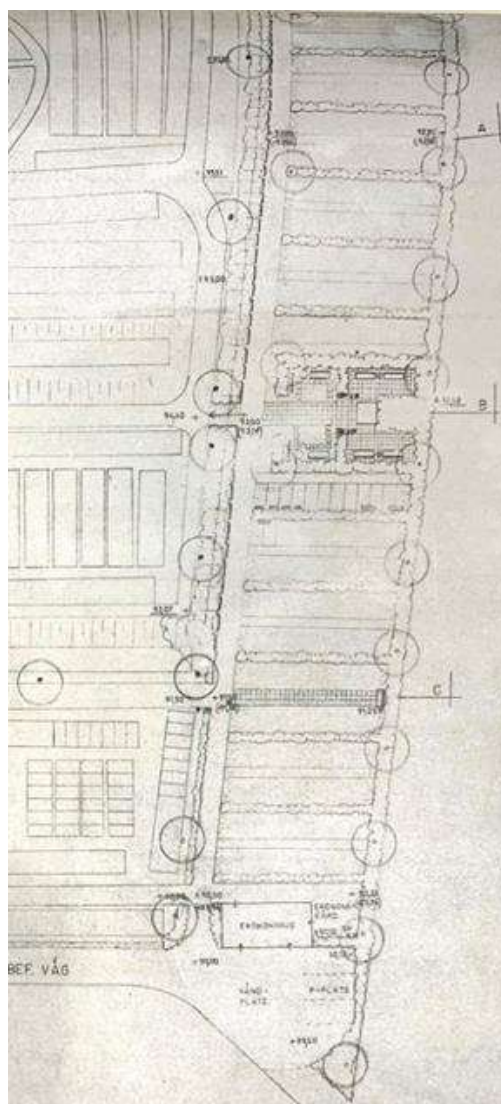
1959. Flygfoto. (www.kringla.nu)

1970. Kyrkan från väster (www.kringla.nu)

Ritningar till gravkapell och utvidgning söderut 1930. Ritad av arkitekt Erik Hahr. (Antikvarisk-topografiska arkivet)

Ritning till utvidgning 1970. Ritad av Jemanders trädgårdskonsultbyrå. Här syns mittplatsen och i söder även den ekonomibyggnad som numera är riven. (Antikvarisk-topografiska arkivet)

3.3 Kronologisk förteckning över händelser i kyrkogårdens historia

Den kronologiska förteckningen kompletteras när ytterligare händelser blir kända samt när vård- och underhållsplanen uppdateras.

Årtal	Händelse	Källa
1100-1200-talet	Den första kyrkan uppfördes på platsen.	RAÄ, Bebyggelseregistret
1757	Den nya kyrkobyggnaden, delvis uppförd på den gamla invigdes.	RAÄ, Bebyggelseregistret
1875	Kyrkogården utvidgades söderut.	Antikvarisk topografiska arkivet
1930-32	Kyrkogården utvidgades söderut och gravkapellet uppfördes.	Antikvarisk topografiska arkivet
1962	Trapporna från gatan till entréområdet invid kyrkans västportal tillkom.	Back, J. (ÖLM, 2006)
1971	Kyrkogården utvidgades österut och en ekonomibyggnad uppfördes i sydöst.	Antikvarisk topografiska arkivet
2008-09	Minneslund i östra utvidgningsområdet anlades.	Folkungabygdens pastorat
2011	Gravkapellet renoverades in- och utvändigt.	Folkungabygdens pastorat
2012	Gamla gravstenar som låg på muren forslades bort och muren riktades upp där skador uppkommit.	Folkungabygdens pastorat
2016	Två rygghäckar av berberis byttes till ölandstok i kv E. Ny stolpbelysning tillkom.	Folkungabygdens pastorat
2018	En syren i kvarter A, norr om kyrkan, blåste omkull hösten 2018. Ekonomibyggnaden/garaget i sydöst revs. Minneslundens utsmyckades.	Folkungabygdens pastorat
2019-2022	Ett arbete med säkring av gravvårdar som inte når säkerhetsföreskrifterna pågår i pastoratet 2019-2022.	Folkungabygdens pastorat
2020	Redskapsplatserna renoverades.	Folkungabygdens pastorat

4 Beskrivning av kyrkogården

4.1 Karta över kyrkogården

Stora Åby kyrkogård, 2021

4.2 Omgivning och sammanhang

Stora Åby kyrka ligger väl synlig på en höjd i landskapet. Den utgör ett anslående landmärke, inte minst för förbipasserande på motorväg E4. Kyrkan och kyrkogården utgör centrum i den jordbruksbygd öster om Ödeshög där den bördiga slätten möter skogsbygden söder därom. Trakten är rik på fornlämningar och är sedan länge en bygd där jord- och skogsbruk utgör en viktig näring.

Den äldsta skolbyggnaden väster om kyrkan är numera bostadshus.

Landsvägen söderut och den nyare skolan, även den numera bostad. Byggnaden var vid inventeringstillfället under renovering.

Väster om kyrkogården, på andra sidan vägen ligger den gamla skolbyggnaden, numera bostadshus. Byggnaden tillkom på 1860-talet, men kompletterades i början av 1930-talet med en större skolbyggnad strax söder om den ursprungliga skolan. Den nyare skolan står också kvar, men är även den omvandlad till bostad. Norr om kyrkogården anlades 1889 en skolträdgård och en slöjdskola. Den vackra slöjdvillan uppfördes efter en donation och har senare tjänat som församlingshem. Fastigheten är numera i privat ägo.

I öster och söder omges kyrkogården av jordbruksmark. Ett mjukt böljande landskap med åkrar och gårdar, i söder med allt tydligare inslag av skog. Motorväg E4 passerar ca 300 meter söder om kyrkogården.

Vy mot söder med bördig åkermark. Bortom fälten syns vägbron över E4 och längs horisonten breder skogsbygden ut sig.

4.2.1 Karaktärsområden

Kyrkogården har genomgått fyra större utvidgningar. Det senast tillfogade kvarteret i öster bär präg av det stilideal som rådde vid dess tillkomsttid, medan de äldre kvarteren förändrats långsamt över tid. I det sydligaste utvidgningsområdet, vilket tillkom i början av 1930-talet, byggdes även ett gravkapell. I det östra området som tillkom i början av 1970-talet har senare anlagts en minneslund. Kyrkogården kan med hänsyn till områdenas tillkomsttid delas in i följande karaktärsområden:

Kvarter A och B – den äldsta delen

Den äldsta delen av kyrkogården, området närmast kyrkobyggnaden. Kvarteren har här en ålderdomlig karaktär, främst genom en hög andel äldre gravvårdar och en del påkostade familjegravar. Kyrkan ligger på en kulle och marken sluttar från kyrkan åt alla väderstreck. Höga stödmurar av sten omger områdets yttre gräns mot norr och mot väster. I väster leder två symmetriskt placerade stentrappor från gatan till entréområdet framför kyrkporten. I söder tas en nivåskillnad upp med en terrassmur. Norr och öster om kyrkan är gravområdena lagda i gräs där gravvårdarna står utspridda, ibland i rader, i gräsytor. Ett fåtal grusbelagda gravplatser finns kvar, några med stenram. Söder om kyrkan finns några grusbelagda gravplatser med stenram, och närmast kvarter C i söder är hela raden av gravplatser grusbelagd. I öster avgränsar en lägre stödmur mot kvarter E. Breda grusgångar löper runt kyrkobyggnaden och genom områdets södra del.

Äldre gravområde direkt söder om kyrkan.

Öster om kyrkan.

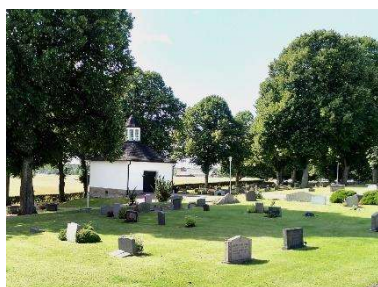
Norr om kyrkan.

Kvarter C – den första utvidgningsdelen, mot söder

En terrassering i form av en brant grässlänt skiljer den äldsta delen från det utvidgningsområde som anlades i söder 1875. Området är idag huvudsakligen belagt med gräs men strukturen i de två rektangulära gravområdena, åtskilda med en grusgång, är ännu skönjbar. En krans av större gravplatser vända mot grusgångarna ramar in områdena och innanför dem ligger gravplatserna i dubbla rader med nordsydlig sträckning. Tidigare grusbeläggningar på gravplatser, gravhäckar och rygghäckar är i de flesta fall borttagna, med följd att de flesta gravvårdar står fritt i gräs. En ny rygghäck har planterats i områdets allra västligaste del. Gravvårdarna i området är huvudsakligen låga och breda, men i den västra sidan förekommer några högsmla modeller.

Kvarter C – mot öster

Kvarter C – mellersta delen

Kvarter C – västra delen

Kvarter D och F – den andra utvidgningsdelen, mot söder

Området tillkom i början av 1930-talet då även gravkapellet uppfördes. Kvarter D väster om gravkapellet tycks dock, enligt foton, inte ha börjat nyttjas förrän i slutet av 1950-talet. Den ursprungliga utformningsplanen (se ritning till utvidgningen, s. 9) med det tidiga 1900-talets regelbundna och geometriska formspråk genomfördes därför inte, utan området kom istället att präglas av det rationella stilideal som rådde under 1900-talets mitt. Raka dubbla gravrader med en gemensam rygghäck sträckte sig över sammanhängande gräsytor. Nu är flera rygghäckar borta men gravraderna är kvar. En askgravplats iordningsställdes i kvarter F omkring 2005.

*Kvarter D – från sydväst.**Kvarter D väster om gravkapellet.**Kvarter F – med askgravplats i mitten.***Kvarter E – den senaste utvidgningsdelen, mot öster**

Utvidgningsområdet färdigställdes 1971 och fick en för tiden typisk utformning. Dubbla gravrader avdelade med rygghäckar som sträcker sig i östvästlig riktning och med nordsydliga gravlägen. En trädkrans av lind planterades i områdets yttre gräns. De traditionellt klippta rygghäckarna har i den södra delen av området ersatts med låga friväxande och blommande arter. När utvidgningsområdet tillkom anlades i mitten en plats med plattbeläggning, parksoffor och en damm med fontän. Denna plats gjordes 2008-09 om till minneslund, och den genomgick 2018 ytterligare försköningsåtgärder. Norr om minneslunden finns rester av de ursprungliga formklippta häckarna och trädkransen kvar, men utvidgningsområdets norra del är inte belagd och rygghäckarna har efter hand tagits bort. Ytan är nu en öppen gräsyta. Längst i söder finns en mindre parkeringsyta.

*Kvarter E – södra delen.**Minneslunden.**Kvarter E – norr om minneslunden.***4.3 Omgärdning och ingångar**

Innan utvidgningen i början 1930-talet omgärdades kyrkogården på alla sidor av en stödmur. I norr och väster finns den bitvis höga stödmuren kvar och 1962 tillskapades entrén mot väster där två stentrappor leder upp till entréområdet framför kyrkporten. Utöver entrétrapporna finns tre grindar i den västra muren mot landsvägen. Grindarna är alla svartmålade dubbelgrindar av smide. Delar av trädkransen finns kvar innanför muren mot väster. Mot norr möter kyrkogården slöjdvillans tomt, och innanför murens krön står längs murens västra del en friväxande häck av syren med inslag av självsådda lönnar. En trappa av granit vid den norra murens mitt finns men är helt dold av vegetation. Muren längs den äldsta kyrkogårdens norra och västra sidor är en

kallmur bestående av fältsten och block av olika storlek, ibland kluvna, och har troligen sitt ursprung i kyrkogårdens allra äldsta mur och som syns redan på kartan från 1639. Murens höjd varierar från ca 1 meter i nordöst till mer än 2,5 meter i väster, och är på ett avsnitt mot norr terrasserad i två plan. De höga murpartierna kring trapporna i väster har fogats med betong och delvis täckts med en pågjutning av betong, troligen i samband med att trapporna anlades. Längre söderut har muren tillkommit i samband med de gjorda utvidgningarna. Muren vid den första utvidgningen 1875 består av större sten och övergår mot söder från stödmur till kallmurad blockstensmur. I 1930-talets utvidgningsområde byggdes muren mot väster, och ett litet stycke in på södra sidan, av sten från den tidigare södermuren som revs i samband med utvidgningen. Den gamla muren mot öster revs i samband med utvidgningen mot öster 1971 och ersattes med en terrassmur av huggna granitblock.

Efter utvidgningarna mot söder och öster under 1900-talet består den yttre omgärningen mot söder av en klippt hagtornshäck med en trädrad av lindar innanför, och mot öster av en friväxande häck av vresrosor med inslag olika arter tillsammans med några kvarstående lindar från den tidigare trädkransen. En körbar entré utan grind finns från parkeringsytan i sydöst.

För vidare beskrivning av objekten och eventuellt åtgärdsbehov, se kap. 6.

Huvudentré med trappor från väster.

Mur, trädkrans och grindar mot landsvägen i väster.

Friväxande häck och del av trädrad mot öster.

Grind i väster till gången mellan kvarter B och C.

Mur och grind i sydvästra hörnet. Muren fortsätter ett litet stycke in på södra sidan.

Körbar entré i sydöst.

4.4 Gångsystem

Kyrkogården har i alla utvidgningsområden ett rätlinjigt gångsystem. På den allra äldsta delen löper en gång i oval form runt kyrkan. På de äldre kyrkogårdsdelarna finns stora nivåskillnader och gångsystemet sluttar kraftigt på några ställen. Kyrkogårdens sträckning mot söder är terrasserad. Centralt placerad i nordsydlig riktning går en gång mellan gravkapellet och kyrkans sydportal. Där denna gång korsar kyrkogårdens terrasserings finns trappor. Liknande trappor finns också i gången som går i nordsydlig riktning innanför den västra muren. En bred och körbar gång utan trappor har anordnats från parkeringen i sydöst till kyrkans huvudentré.

Gångarna på kyrkogården är belagda med naturgrus av typ gårdsgrus närmast kyrkan och i övrigt blandat med finmakadam i rödgrå färgton. Ytskiktet är löst och svårt att forcera med exempelvis rullstol eller barnvagn.

För vidare beskrivning av objekten och eventuellt åtgärdsbehov, se kap. 6.

Grusgång strax söder om kyrkan.

Gång med trappor mellan kapellet och kyrkan.

Slingrande körbar gång mellan parkering i sydöst och kyrkan.

4.5 Vegetation

Kyrkan är belägen på en kulle och kyrkogårdens sluttningar är huvudsakligen gräsbevuxna. Kyrkogården är mot söder och öster omgärdad av en trädkrans bestående av lind, och mot landsvägen i väster återstår några äldre almar och lönnar från en äldre trädkrans. Almarna har angripits av almsjuka. Lindar finns även i rader längs det som fram till 1930-talets utvidgning var kyrkogårdens södra sida, och längs det som fram 1970-talets utvidgning var dess östra sida. Dessa trädader bär tillsammans med terrasseringen i mark, värdefulla vittnesbörd om kyrkogårdens utbredning i äldre tid. Luckor och trädlösa avsnitt i trädkransen förekommer på flera ställen och i norr saknas trädkrans helt. Någon trädkrans i norra sidan, i gränsen mot slöjdvillan, verkar enligt äldre fotografier inte ha funnits. Omgärdande häckar finns mot söder i form av en klippt häck av trubbhagtorn och i öster i form av en blandhäck med vresros i stommen.

Rygghäckar av olika slag finns i kvarter E och D. De flesta är numera friväxande av blommande arter som ölandstok och praktspirea, där även inslag av praktlysing förekommer. Norr om minneslundan återstår en traditionellt klippt rygghäck av spirea, och en solitär oxel. En klippt häck av liguster ramar in minneslundan, där det även finns planteringar med rosor och lavendel. I kvarter B finns en klippt häck av alm vid den uppmurade entrén till sakristian vid kyrkans södra sida, samt formklippt spirea vid trappan mot söder.

Mitt i askgravplatsen i kvarter F står en hängsäl och kvarteret avgränsas mot öster av en rad av tujor stående i en funkiplantering. Gravplanteringar med vintergröna, formklippta och blommande buskar förekommer, liksom enstaka gravhäckar av buxbom. Innanför den norra muren finns en äldre gravplats med en mycket gammal syren.

För vidare beskrivning av objekten och eventuellt åtgärdsbehov, se kap. 6.

Hagtornshäck och trädkrans mot söder. Innanför syns även den inre trädraden mot kvarter C.

Kvarter E med rygghäckar av gul och vit ölandstok, minneslundens ligusterhäck, samt trädrad och yttre trädkrans av lind.

En åldrig syren som pryder en gravplats i norr.

4.6 Gravanordningar

På kyrkogårdens äldsta del, kvarter A och B, är de äldre gravvårdarna ofta högsmala, men genom inslag av nyare gravsättningar med låga och modest utformade gravvårdar präglas området av en stor variation. Ett fåtal gravplatser har stenram och grusbeläggning, och enstaka gravvårdar av gjutjärn och trä förekommer. De äldre gravvårdarna är oftast av grå eller svart granit, medan de nyare även är av rödaktig granit. En äldre gravvård från 1630-talet har placerats vid kyrkans sydöstra hörn.

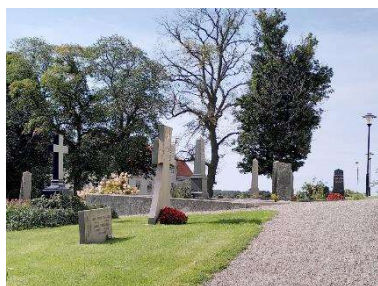
I kvarter C finns en del högsmala modeller i den västra delen men i övrigt är gravvårdarna låga. Enstaka gravplatser har stenram och grusbeläggning, och vissa är av bred modell klassicistiskt dekorerade med krön och kolonner. Kvarter D och F belades under mitten av 1900-talet och framåt och hyser huvudsakligen låga gravvårdar med anspråkslöst utförande i grå granit. Traditionen att större gravplatser förlades i kyrkogårdens och kvarterens ytterkanter, medan enklare gravplatser och linjegravar placerades i kvarterens inre, är ännu skönjbar i området.

I kvarter E är gravvårdarna från 1900-talets andra hälft och senare. De äldre oftast i lågbreda rektangulära modeller, medan nyare gravvårdar ofta har fria och asymmetriska former. Många gravvårdar i detta område har en liten steninramad planteringsyta framför gravvården.

För vidare beskrivning av objekten och eventuellt åtgärdsbehov, se kap. 6.

En stor variation hos gravvårdarnas ålder och utformning präglar den östra delen av kvarter A.

En stor andel högsmala och individuellt utformade gravvårdar direkt söder om kyrkan.

I kvarter D dominerar gravvårdar av lågbreda modeller.

4.7 Minneslund och askgravplats

Minneslunden är belägen i mitten av kvarter E i det östra utvidgningsområdet. En tidigare damm utformad som en kvadratisk brunn med kalkstensmurar är numera fylld av grov makadam och har utökats med en singelfylld smyckningsyta mot väster. En minnessten i form av en hög bautasten har monterats i dammen, och plattytorna omkring har omdisponerats. Nya parksoffor och en ljushållare har tillkommit och planteringsytor anlagts. Två gjutjärnsstolpar som tidigare tjänat som lyktstolpar vid kyrkans entré har placerats på var sin sida om stenkaret med minnesstenen. Lyktstolparna saknar lyktthus.

En askgravplats iordningsställdes i kvarter F omkring 2005. Platsen har en betongkant i form av en oktagon, med en hängsälgt planterad i centrum. Kring betongkanten ligger fyra tårtbitsformade namnstenar, och det finns plats för ytterligare fyra att placeras efterhand.

För vidare beskrivning av objekten och eventuellt åtgärdsbehov, se kap. 6.

*Minneslund i kvarter E**Askgravplats i kvarter F*

4.8 Gravkapell

Gravkapellet byggdes i samband med kyrkogårdens utvidgning söderut och fick en central placering i det nytillkomna området. Kapellet ritades av arkitekten Erik Hahr, och invigdes 1932. Byggnaden är utförd i en nationalromantisk stil och med medvetna materialval. Den vita spritputsade byggnaden har en kvadratisk bas och ett spåntäckt tak krönt av en fönsterförsedd lanternin. Den dubbla entréporten av ek vetter mot kyrkan, och mot söder finns en port till källarplanet. Lanterninen renoverades 1991-92 och spåntaket lades om 2008. Kapellet dränerades och renoverades både in- och utvändigt 2011. Gravkapellet är exteriört och interiört i det närmaste helt intakt sedan uppförandet och har stora konst- och arkitekturhistoriska värden.

*Gravkapellet mot söder.**Gravkapellet mot öster.*

5 Kulturhistorisk värdeanalys

5.1 Övergripande kulturhistoriska värden

Ända sedan medeltiden, när den första kyrkan uppfördes har det funnits en kyrkogård på platsen. Sedan dess har kyrkogården varit i kontinuerligt bruk. Den är bärare av den kristna seden att begrava de döda invid kyrkan på en omgärdad kyrkogård. Kyrkogården har stor betydelse för bygdens kulturhistoriska sammanhang. Den har genom århundraden utgjort en central punkt i socknen, vilket än idag kan avläsas genom den äldre bevarade bebyggelsen kring kyrkogården. Kyrkogården är även en plats som berör känslomässigt och den har stor betydelse för invånarnas samhörighet och förankring i byn. Den är en förbindelselänk till tidigare generationer, det gamla jordbrukssamhället och livet i bygden sedan många hundra år tillbaka.

Stora Åby kyrkogård utmärker sig genom sin topografi, där kyrkan har placerats på en höjd omsluten av sluttningar och terrasseringsområden som gör utvidgningsområdenas olika karaktärer lätt avläsbara.

5.2 Kyrkogårdens kulturhistoriska värden

Stora Åby kyrkogård är en större landsortskyrkogård med höga kulturhistoriska värden. Viktiga och framträdande karaktärer och strukturer för kyrkogårdsmiljön är:

- Kyrkogårdens omgärdande murar tillsammans med det på 1960-talet tillfogade entrépartiet med trappor.
- Kyrkogårdens grindar i smide, tillkomna efterhand som kyrkogården utvidgades mot söder. Stilmässigt utformade i harmoni med de ideal som rådde vid de olika utvidgningarna.
- Den traditionella trädkransen med lövträd. De äldre träden förmedlar tidsdjup och berättar om 1800-talets formande av kyrkogården till en parkliknande miljö. De olika trädarterna; lönn och alm i de äldre delarna och lind i 1900-talets utvidgningsområden, framhäver kvarterens olika tillkomsttider.
- Gångsystemet som har en enkel och traditionell dragning med naturgrus som beläggning. Gångar och kvartersindelning tydliggör kyrkogårdens utveckling och expansion genom tiderna.
- Gravkapellet i nationalromantisk stil är en välbevarad och i omgångar omsorgsfullt restaurerad byggnad med betydande arkitekturhistoriska värden.
- Gravanordningar och gravvårdar från 1800-talets mitt och framåt samt gravplatser med bevarad omgärdning och naturgrus eller krossgrusbeläggning. Gravanordningarna förmedlar tidsdjup, visar gravkulturen under 1800-talet och 1900-talet och kan genom inskriptioner berätta om livet och verksamheterna i bygden.
- Terrasseringen av kyrkogården framhäver kyrkogårdens utvidgningar. Utvidgningarna åskådliggörs även av kvarterens olika karaktärer, beskrivna i kap 4.2.1.

En gravvård från 1600-talet placerad vid kyrkans sydöstra hörn

7 Referenser

Muntliga källor

Folkungabygdens pastorat

Arkiv

Antikvarisk-Topografiska arkivet, Stockholm

Naturvårdsverket Skyddad natur (www.skyddadnatur.naturvardsverket.se)

Riksantikvarieämbetet Kulturmiljöbild och Fornsök (www.raa.se)

Östergötlands länsmuseum (www.digitaltmuseum.se)

Litteratur

Ahlklou Klintborg, Å. (2001). *Mellan trädkrans och minneslund*. Stad & Land nr 167. Alnarp: Movium

Andreasson, A. (2012). *Gravvårdar i sten – ett mångskiftande kulturarv*. Movium

Back, J. (2006). *Stora Åby kyrkogård – Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering*. Linköping: Östergötlands länsmuseum

Bucht, E. (red.) (1992). *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Stad & Land nr 103. Movium

Carlsson, Å. & Hultengren, S. (2007). *Kyrkogården – en Noas ark*. Svenska kyrkan och Naturcentrum AB

Dunér, P. & Dunér, H. (2009). *Vård- och underhållsplan 2009 Stora Åby kyrkogård*. Eksjö: Vattentornet Arkitektkontor AB

Grenberger Byggnadsrestaureringskontor. (2004). *Stora Åby kyrka 76, Bogårdsmurar i Linköpings stift*, Östergötlands län, inventering del 1-3

Hansson, H-E., Bielawski, J. & Jönsson, K. (2002). *Vård av gravstenar*. 1. Uppl. Riksantikvarieämbetet, Stockholm

Jonsson, M. (red.) (2009). *Ett levande kulturarv – Kyrkogårdar i Växjö stift*. Publikationer i Växjö stift no 15. Växjö

Natursten: Gravvårdar. (2005). Sveriges stenindustriförbund, Kristianstad

Nilsson, J. (2016). *Praktiska lösningar i Byarum: Skydd för kulturgravar och begravningsblomster*. SKKF Kyrkogården, nr. 2, ss. 25-27

Reijer, P. & Sörensen A-B. (2007). *Tillgängliga gångar på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar*. Stad & Land nr 170. Alnarp: Movium

Riksantikvarieämbetet. (2017). *Vårda väl. Runstenar: att bevara en sten med dess ristningar till framtiden*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet, m.fl. (2014). *Fria eller fälla – En vägledning för avvägningar vid hantering av träd i offentliga miljöer*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet. (2002). *Vård av gravstenar*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Sandell, A. (2012). *Kyrkogårdshandboken*. Stad & Land nr 182. Alnarp: Movium

Schönbäck, H. (2008). *De svenska städernas begravningsplatser 1770-1830: arkitektur, sanitet och det sociala rummet*. Stockholm: Stockholmia förlag

Sjöman, H. & Slagstedt, J. (red.) (2015). *Träd i urbana landskap*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Unnerbäck, Axel. (2003). *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag

Wästberg, P. m.fl. (2001). *Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar*. Stockholm